

Litteraturgranskninger

JACOB WESTBERG *Den nationella dröm-trädgården. Den stora berättelsen om den egna nationen i svensk och brittisk Europa-debatt* Stockholm Studies in Politics 94, 2003.¹

I 1936 utgav Harold Lasswell en bok med tittelen *Politics: Who gets what, when, how*. I skandinaviske statsvitenskap, som etter Den annen verdenskrig ble tiltagende amerikanisert, har den brede tradisjonen samlet seg omkring en slik politikkforståelse. De siste tre år har imidlertid en annen forståelse av politikken vesen begynt marsjere tilbake til oppmerksomhetens midtpunkt. Det dreier seg om en variant av en klassisk gresk forståelse av politikken vesen, om hvordan en polis kan reprodusere seg selv. I dialogen *Statsmannen* drøfter Platon dette problemet. Som tittelen angir, tillegger han den politiske lederen den sentrale rollen her. Kongen leder polis. Hans rolle er å veve polis sammen til ett, å bruke den offentlige mening som en skyttel for å binde borgerne sammen. Politikk er rett og slett å holde polis sammen:

Det er altså avslutningen av denne veven vi betegner som statsmannens gjerning. Den gir oss et tøyestykke som føyer sammen det dristige og sindige i menneskesinnene, slik at gjennom enighet og vennskap styrer kongekunsten deres liv sammen. Han skaper dermed den største og vakreste av alle vever, der alle byens slaver og fri omfattes og er sammen, og slik gjør kongekunsten byen så lykkelig som den kan bli, en lykke den aldri vil miste når den blir rett styrt og ledet (Platon, *Statsmannen*, 311 c).

Politikk er med andre ord ikke først og fremst et spørsmål om hvem som får hva når, men om hvem vi er. Før vi kan gå løs på fordelingspolitikken, må vi vite hvem de "vi" som det skal fordeles på faktisk er. La meg gjøre et hopp 2000 år frem i tiden, til Thomas Hobbes. I *Leviathan*

dreier de tolv første kapitlene seg nettopp om problemet med å skape et "vi", og da som et spørsmål om å trekke opp en bindende kontrakt som konstituerer polis. Resten av boken dreier seg om hva som skjer når et vi er blitt et vi. Man kan anklage amerikansk statsvitenskap for å ha glemt spørsmålet om hvem vi er, for å ha glemt spørsmålet om hvem vi er, for å ha glemt både Platons *Statsmannen*, de tolv første kapitlene av *Leviathan* og en god del av det som fantes av politisk tenkning mellom disse to punktene i tid. I kontinental politisk tenkning har man imidlertid alltid holdt seg dette spørsmålet for øyet, og det er nettopp innflytelsen fra kontinentale tenkere som de siste tre år har gjeninnført spørsmålet om hvem vi er i politisk debatt.

Hos Westberg opptrer disse to politikkforståelsene som et spørsmål om hva slags balanse man finner mellom interesser og identitet i svensk, og subsidiært britisk, Europa-politikk. Avhandlingen faller i fire deler. Første del er en teori- og metodegjennomgang. Annen del er en sporing av det Westberg kaller de to identitetstematene tilsynkomst – folkhemmet og nøytraliteten. Del tre drøfter folkhemstemaets rolle for sosialdemokratiets fremstilling av Europa-politikken i etterkrigstiden og frem til 1994. Fjerde og siste del er kontrasterende case-studier av moderatenes fremstilling av Europa-politikken i samme periode, samt av fremstillinger av Europa-politikken i britisk Europa-debatt. Det er ingen tilfeldighet at Westberg hva interessed spørsmål angår først og fremst lener seg på to amerikanere – Milward og Moravcsik – mens han hva identitetsspørsmål angår holder på to tyskere – Haas og Risse. Riktignok er det snakk om to sterkt amerikaniserte tyskere, men slik er det intellektuelle hegemonis vesen; i våre hoder er ikke bare Haas og Risse, men de aller fleste statsvitere nå om dagen mer eller mindre amerikanske.²

Teoretisk sett er denne avhandlingens drama balansen mellom interesse og identitet. På den ene side er Westberg ikke i tvil om at politikere maksimerer interesser – det være seg som partipolitikere og da i forhold til andre partier, eller som statsmenn og da i forhold til andre stater. (Jeg bruker det alderstegne begrepet "statsmenn" med god samvittighet, for her dreier det seg helt overveiende om menn; æresmannen Margaret Thatcher er den eneste kvinnen som spiller en nevneverdig rolle). På den annen side er Westberg heller ikke i tvil om at identiteter spiller en rolle. Som han på karakteristisk teknisk vis uttrykker det, kan politiske identiteter betraktes som "en oberoende variabel som begrensar antalet handlingsalternativ". Men motsatt kan man tenke seg at det er "aktöernas exogent givna och icke identitetsspecifika interessen som förklarar deras handlingsval" (p. 32). Et viktig aspekt ved avhandlingen er nettopp å sirkle inn akkurat *hva slags rolle* identiteter spiller, og dermed altså også hva som karakteriserer en politisk sekvens som svensk politikk vis-à-vis EEC/EG/EU.

Westbergs svar er, kort fortalt, at politikere må forholde seg til at *polis* – i dette tilfellet nasjonalstaten Sverige – er tuftet på en myte, en stor fortelling om hva Sverige "er". Westberg støtter seg på Bo Stråth, som siteres med at "En grupps selvforståelse grundas i dess kollektiva minne och dito glömska" (siteret på p. 20). Her støtter Stråth seg i sin tur på Renan og Nietzsche, som begge pekte på at vi er vi ikke bare fordi vi er blitt enige om å huske noe sammen, men også fordi vi er blitt enige om å glemme noe sammen.³ Han støtter seg også på historikeren Hayden White (særlig 1973), som insisterer på at enhver historie har et plot med en helt og en eller flere skurker. I den store fortellingen sosialdemokratene fortalte om Sverige på 1940-tallet og fremover, var det folket som er helten – Sverige "er" et folkhem. Westberg går ikke så langt som til å hevde at Europa er fortellingens skurk (men se p. 115). Han har en langt mer nyansert analyse enn som så.

Begrepet "myte" skal her selvfølgelig forstås i sin antropologiske betydning, som det Clifford Geertz kaller modeller av og for virkeligheten. Myter er i en antropologisk forståelse *nødvendi-*

ge, og ikke som i dagligtalen en slags falsk bevissthet. De er helt generelle modeller som tillater at man former spesifikke modeller. De er, som Westberg understreker, en "større tolkningssammenheng" (p. 68), en "övideologi" (p. 23). Modellen av Sverige som en nasjon og et folkhem gjør det for eksempel mulig å forme spesifikke modeller av hva slags relasjoner nasjonen Sverige skal ha til andre nasjoner og samlinger av andre nasjoner, for eksempel til den europeiske gemenskapen. Westberg bruker ikke mytebegrepet konsekvent, men snakker snarere om identitetstemata. I tillegg til folkhemmet er det andre sentrale identitetstema i avhandlingen nøytralitet. Noe av det mest stimulerende med avhandlingen er demonstrasjonen av hvor tett sammenvevede disse to størrelsene er. I mye foreliggende sikkerhetspolitisk litteratur fremstilles nøytralitet som et strategisk handlingsvalg for en småstat i et statssystem, altså som en direkte reaksjon på systemets karakter og spesifikke form på et git tidspunkt. Ved å trekke inn et identitetsperspektiv kompletterer Westberg et slikt interesseperspektiv. Nøytralitet er – eller var – ikke bare et generelt småstatsvalg, men også et specifikt *svensk* valg, som blant annet henger sammen en svensk selvforståelse av Sverige som et folkhem som er andre europeiske nasjoner moralsk overlegent. Teoretisk knytter han an til Stanley Hoffmanns mye siterte arbeid om nasjonal identitets betydning for utenrikspolitikk og Europa-politikk.

For Westberg fremstår folkhemmet som "færdigutvecklad" i 1935, da "Det sena 1920-talets idéer om en ny samhällelig gemenskap, uppbyggd kring projektet om demokratis suksessiva fördjupning, vidareutvecklades i [Per Albin Hanssons] 1935 års anföranden till en pragmatisk samförstandspolitik, där en socialdemokratisk regeringschef stod stadig vid rodret och valde den för hela samhällets lämpligaste manövern" (p. 61).⁴ Den kursen som ble fulgt, var nøytralitet. Westberg behandler både folkhemmet og nøytraliteten som både myter og strategier. Westberg dveler ved hvordan nøytralitet som strategi betraktet gikk fra å være utfordret til å bli mindre utfordret, og demonstrerer hvordan strategien var i stand til å avstøte andre forslag til strategier nettopp ved å hente styrke fra ideen

om folkhemmet. Konkret viser han hvordan Hjalmarson-debatten la en ny dimensjon til nøytralitetsforståelsen ved å gjøre nøytralitetens troverdighet i andre staters øyne til en avgjørende faktor (se spesielt pp. 149, 165, 175). Om det som skulle unndras stormaktspolitikk var folkhemmet, kunne dette gjøres. Om man derimot som Hjalmarson og hans moderate insisterte på å se Sverige som et eierdemokrati snarere enn som et folkhem, plasserte man umiddelbart Sverige som et demokrati blant demokratier, i kontrast til diktaturer. Nøytralitet kunne dermed lett få et moralsk dubiøst anstrøk. Her ligger det en sentral mekanisme, for implikasjonen for svensk utenrikspolitisk ordskifte er at lesninger av hva Sovjetunionen var også ble lesninger av hva Sverige var. Å understreke Sovjetunionens karakter av diktatur ble automatisk en utfordring mot ideen om Sverige som et nøytralt folkhem, fordi det å representere Sverige som et demokrati stilte landet i motsats til regimetyper diktatur, og dermed la en føring på utenrikspolitikken som pekte bort fra en nøytral posisjon, i retning av en mer vestlig, demokratisk posisjonering. Man skulle ikke snakke om statsskikk – demokrati eller diktatur – men om nasjonalt særtrekk – folkhemmet. Dette forklarer vel hvor oppsiktsvekkende langt sosialdemokratiet gikk i å disiplinere opposisjonen i Hjalmarson-saken, der moderatenes leder rett og slett ble nektet sete i Sveriges parlamentariske delegasjon til FN's generalforsamling.⁵ Denne disiplineringen hadde sin pris – svensk utenrikspolitisk ordskifte ble mer hatsk enn for eksempel norsk utenrikspolitisk ordskifte. Westberg ser i Hjalmarson-saken en direkte kobling til Europa-politikken, fordi troverdighetskravet også løftes ut av den spesifikke debatten om forholdet til Sovjetunionen "och finner ett nytt tillämpningsområde, Europapolitiken och frågan om ett svensk medlemskap i EEC" (p. 134). Den sentrale teksten her er Erlanders metalltal fra 1961, som ifølge Westberg lykkes i å sette likhetstegn mellom "vi" sosialdemokrater og "vi" svensker, og i å peke ut en annen og mer progressiv fremtid for folkhemmet Sverige enn for (resten av) Europas nasjoner (se pp. 129, 136). Folkhemsmysten og nøytralitetsstrategien rammer inn et spørsmål som alternativt kunne ha vært rammet inn på an-

net vis, for eksempel som først og fremst et økonomisk spørsmål (for "varför skulle medborgarna i den stolta välfärdstaten Sverige vilja identifiera sig med rollen som ett litet exportberoende land i Europas periferi?" spør Westberg retorisk på p. 154).

Innrammingen var ikke total. Som Westberg viser, kunne sosialdemokratiet i 1967 sende en åpen søknad til EG, hvilket vil si at nøytraliteten ikke nok ble representert som et hinder for medlemskap, men ikke som et totalt hinder. Westberg snakker om unntaket som bekrefter regelen i denne sammenheng, og foreslår at det dreiet seg om en partitaktisk manøver fra sosialdemokratiet side. Ved å fremme et forslag som var likt Folkpartiets linje fra EEC-debatten i 1961 forsøkte man å kooptere Folkpartiet og dermed splitte det som så langt hadde vært en ganske samlet borgerlig opposisjon.

Mens det i 1967 var høy grad av enighet blant partiene fordi sosialdemokratiet selv åpnet for muligheten for medlemskap, beskriver Westberg bare fire år senere en situasjon der det var høy grad av enighet blant partiene fordi de andre fulgte sosialdemokratiet. Westberg demonstrerer hvordan folkhemsmysten og den nøytralitetsstrategi som var forbundet med den i en stakket stund omkring 1971 langt på vei ble akseptert av samtlige partier, også moderatene. Det springende punkt i avhandlingen kommer kanskje nettopp i denne forbindelse, ganske nøyaktig midtveis i avhandlingen, ganske nøyaktig midtveis i tid mellom den europeiske integrasjonens begynnelse omkring 1947 og det svenske medlemskapet i 1994. På sidene 178 til 184 analyserer Westberg med hjelp fra Cambridge-historikeren Quentin Skinner et innlegg av Bohman fra 1971 som følger:

Här gjorde alltså till slut det socialdemokratiska EEC/EG/EU entré i svensk Europadebatt, den tredje vägens EG: EG som brobyggare mellan öst och väst och EU som ett "alternativ" till både "amerikansk kapitalism" och sovjetmakten – det EG som socialdemokratiska partier i Västeuropa kämpade för redan åren omedelbart efter det andra världskrigets slut. Men i den svenska debatten var det inte socialdemokraterna eller ens kommunisterna som lanserade denna alternativa bild av EG – det var socialdemokratins ideologiska huvud-

motståndare! Hur skall detta förklaras? Jag har svært att se någon annan förklaring till detta än att socialdemokraterna vid denna tid vunnit en så stark dominans i den offentliga debatten att dess meningsmotståndare var tvungna att använda sig av de språkliga resurser som den socialdemokratiske samhällssynen erbjöd: moderaternas ledare kunde inte utmana vare sig folkhemstemats eller det neutralitetspolitiske temats grunnleggjande målsättningar, utan var tvungen att argumentera för sin ståndpunkt med utgangspunkt i socialdemokratiske värderingar. Och skulle Sverige då nærma sig EG, så var det ett EG [som] kunde oppvisa de egenskaper som förknippas med en europeisk socialdemokratisk Europavision och som dessutom var förenliga, för att inte säga identiske, med de egenskaper som neutralitetstemat och folkhemstemat tillskrev den egne nationen (p. 181).

Det er en spenning i Westbergs lesning her, for han har delt opp behandlingen av moderaternas linje i Europa-spørsmålet i to. Mens han i del tre bygger opp mot og fremhever en lesning som den jeg nettopp gav, fremhever han i del fire hvordan moderatene også faktisk hadde en alternativ lesning av Sverige ikke som et folkhem, men som et eierdemokrati, og hvordan Bildt lyktes med å sette igjennom en representasjon av Europa som med Westbergs eget uttrykk hvilte på "arvet från Bohman" (p. 212 *et passim*). Denne Europa-lesningen hvilte nettopp på ideen om at Europa hadde en felles frihetsarv, at demokrati var en felles europeisk politisk form, og at borgere av et demokrati dermed kunne være borgere ikke bare i en nasjonalstat, men samtidig også i en region og i EU—de kunne for eksempel være *Hallänning, Svensk, Europé*, for å si det med tittelen på Bildts bok fra 1991 (se p. 242: "Den aspekt av EG-samarbetet som hade störst originalitetsvärde i moderat Europapolitik var [...] framtidsvisionen 'Medborgarnas Europa'").

Dermed er vi ankommet 1990-tallet og sosialdemokratiets skifte. Med utgangspunkt i Jakob Gustavssons avhandling skisserer Westberg opp hvordan statsminister Carlsson sammen med bl.a. Årbrink og Larsson åpner for EU-medlemskap som del av en økonomisk kriseoperasjon. Den gamle representasjonen av Sverige som et moralsk overlegent folkhem som må holde avstand til kontinentet får et støt. Det drei-

er seg ikke om en total kortslutning, for folkhemsideen som sådan overlever; "identiteter är klistriga som flugpapper och tøjbara som gummi-band" (p. 207). Det som forandres, er den direkte koblingen mellom folkhemsbegrepet og nøytralitetsbegrepet, samt innholdet i nøytralitetsbegrepet. Sosialdemokratiet fjerner nå troverdighetskravet som det hadde lagt på nøytraliteten fra Hjalmarson-affæren og utover. Nøytralitet og EU-medlemskap blir kompatibelt. I tolkningen av denne politiske sekvensen trekker Westberg linjen tilbake til spørsmålet om forholdet mellom interesse og identitet i politikken. Slik han formulerer det, finnes det øyeblikk der den interessebaserte normalpolitikken settes til side, fordi de identitetshistoriene innen hvilke denne interessebaserte politikken kan spille seg ut ikke lenger mobiliserer, legitimerer og veileder (p. 197). For at en spesifikk politisk sekvens skal kunne karakteriseres på denne måten, må det kunne observeres motstrid mellom identitetsbasert og interessebasert forutsetning for handling, det må være strid om identitet, og utfallet må ikke alene kunne forklares med interesser. For Westberg oppfyller regjeringen Carlssons snuoperasjon klart de to første kravene, og kanskje det tredje; dette er litt usikkert fordi det var klare økonomiske interesser som pekte i retning av EU-medlemskap. Sosialdemokratiet snudde, det ble ja i folkeavstemningen som fulgte, folkhemmet ble forandret.

Oppbygning speiler hegemoniet

Et første problem ved denne avhandlingen gjelder kandidatens egen situering. Del tre handler om folkhemmet, og delene en og to bygger opp mot del tre. Designet hviler altså på at historien om Sverige, fra Per Albin Hansson til den tidlige Ingvar Carlsson, rett og slett er historien om folkhemmet. I del fire kommer så to andre lesninger av identitetstemata. Den første er en —forøvrig meget god—tekstanalyse av moderaternas fortellinger om Sverige fra Bohman til Bildt, den andre et overblikk over britisk Europa-debatt. Analysen av moderaterna konkluderer med å fremheve "styrkan i folkhemstemat och socialdemokratiske fasta grepp om 1900-talets svenske historia: folkhemstemat och socialdemokra-

tins gjorde det svært for Sveriges konservativa parti och [det skal vel være "att"] bedriva annat än en liberal antipolitik och man blev i Europa-debatten ett parti utan eget perspektiv på nationen, ett högerparti utan fosterland" (p. 246). Jeg er overbevist av denne lesningen – det må ha vært "svært". Problemet er at Westbergs egen fremstilling bekrefter sosialdemokratiets historieskrivning. Avhandlingen kan leses som følger. Den er bygget opp omkring én av flere representasjoner av Sverige – sosialdemokratiets representasjon. Denne representasjonen kontrasteres så med en annen, mindre tydelig og dominerende, men konkurrerende svensk representasjon, nemlig moderaternas. Lesningen av denne representasjonen er at moderaterna fremstår som "utan fosterland". Som for å understreke det fosterlandsløse ved moderaterna, likestilles de i oppbyggingen av avhandlingen med britene og britenes Europa-debatt. Attpåtil understreker Westberg at moderaterna var påvirket av "Thatchers nyliberalism" (p. 217). Selve oppdelingen av avhandlingen bekrefter altså sosialdemokratiets egenforståelse som det fosterlandske partiet, og en gammel sosialdemokratisk lesning av moderaterna som en del av en "fremmed" kapitalistisk tankeverden. For meg blir dette ekstra tydelig fordi Westberg fremstiller den svenske folkhemstradisjonen først og fremst som en nasjonal tradisjon som skyter fart med Per Albin, heller enn for eksempel som en logisk del av en europeisk sosialdemokratisk tankefigur, slik Lars Trägård og en rekke andre har gjort det tidligere.⁶ Både sosialdemokratiets og moderaternas representasjoner av nasjonen er altså innleiret i en generell europeisk diskurs, men dette fremheves på ulikt vis, med klare politiske følger.

Kilder

Primærkildene er taler, noen av dem riksdagstaler, riksdagsdebatter og politiske skrifter. Det trekkes også i noen grad på memoilitteratur. I-gjen er jeg ikke veldig kritisk; jeg har selv skrevet en bok om hvorfor Norge sa nei til EG der Stortingsdebatter står sentralt (Neumann 2001). Men som utenforstående er det ikke uten videre klart for meg hvor sentrale riksdagsdebattene er

for den partipolitiske kamp og som bakgrunn for den kongelige utenrikspolitik. Selv om sosialdemokratiets disiplinering av de andre partienes parlamentarikere står sentralt i analysen, refereres det ikke til beslutningsteoretisk litteratur. Det finnes en mediefaglig litteratur om betydningen av reportager og debatter i presse og på TV. Denne nevnes heller ikke. Årsaken til at jeg reiser dette spørsmålet er prinsipiell, og dreier seg om akkurat *hvor* i den politiske prosess en identitetsanalyse bør ha sitt hovedfokus. Det bør neppe være på politikernes intensjoner. Det bør heller ikke være på den umiddelbare resepsjonen av politiske budskap – for eksempel slik de forekommer i Riksdagsdebatter. Hovedfokus må i et demokrati være fremstillingen *slik den når velgerkorpset*. Indirekte erkjenner Westberg dette, for han behandler taler holdt i Riksdagen og taler holdt annetsteds likt. Det er han i sin gode rett til å gjøre, nettopp fordi det ikke er selve presentasjonen av talen som først og fremst er virksom, men de re-presentasjoner av talen som finner sted via hele rekken av massemedia, fra gjenopptrykte pamfletter til referater i aviser til TV-debatter som har sitt utspring i alt dette. Det jeg derfor gjerne skulle ha sett Westberg gjøre rede for, er Riksdagens karakter ikke som arena, men som produksjonssentral for politikk, hvor viktig denne produksjonssentralen er i forhold til andre produksjonssentraler, og hva som skjer med produktet før det når velgerne.

Nå avgrenser Westberg gjentatte ganger mot spørsmålet om hvordan de brede lag forsto de fortellingene som ble fortalt, og det er i sin orden. Men det er altså *ikke* fortellingenes resonans blant, gjenklang hos, "uptake" av eller interpellasjon til borgere og velgere jeg tenker på i denne omgang. Dette er et spørsmål som statsvitenskapen nå snart må slutte å overlate til medievitere og andre om de ikke vil bli marginalisert fra studiet av politikk. I og med at det dreier seg om en kollektiv statsvitenskapelig unnlattelses-synd, ville det være urimelig å legge den spesiell for Westbergs dør.

Hva bruk av sekundærkilder angår, er det livsfarlig å kunne noe om et naboland, for så refleksjonsløst å anvende det på et tilsynelatende likt land. Derfor var det en utfordring for meg som

leser å forsøke å *ikke* lese avhandlingen opp mot det norske tilfellet, som jeg kjenner langt bedre enn det svenske. På den annen side vil en leser som selv har forsket på den danske, norske eller for den saks skyld altså den britiske Europa-debatten implisitt og uvegerlig løpende sammenligne med disse tilfellene under lesningen (sml. avhandlingens side 46, note 45). I litteraturene om Danmarks og Norges forhold til europeisk integrasjon er forholdet mellom folk og stat helt sentralt. I avhandlingen er det forholdet partiene imellom som står i sentrum, men i *fortellingene* de kiver om å fortelle synes forholdet mellom stat og folk å være avgjørende. I folkhemmet synes det for eksempel å være staten som er den implisitte *paterfamilias*. I den foreliggende svenske litteraturen jeg kjenner best er dette begrepsparet også sentralt – men her tar jeg altså forbehold om at jeg er dårlig belest. La meg likevel nevne at både af Malmborgs avhandling om Sveriges forhold til EEC, som er en av hovedkildene her, og Lars Trägård, hvis avhandling også nevnes, legger stor vekt på forholdet mellom folk og stat. Trägård (2002) publiserte i fjor endog en 20.000 ords glimrende analyse av den samme problematikken som diskuteres i avhandlingen, der stater og statsbegrepets rolle fremheves som helt sentralt (dette bidraget nevnes dog ikke i avhandlingen). I et sentralt bidrag til svensk identitetslitteratur som Erik Ringmars bok om hvorfor Sverige gikk til krig i 1630, er også staten i sentrum av analysen (dette bidraget nevnes forøvrig heller ikke i avhandlingen). Westberg hevder riktignok i forbifarten at folkhems-tenkningen legger til grunn et organisk statsbegrep, mens Rudolf Kjellén i *Staten som livsform* ser staten som hevet over særinteresser. Men selv dette er en lovlig rask behandling av statsbegrepet, for i *Staten som livsform* og annetsteds synes også Kjellén å legge til grunn et organisk statsbegrep når han skriver om ethnopolitikken. Spørsmålet er altså om det ikke er for lite om staten og statsbegrepet i en avhandling som handler om hvordan et parti og en bevegelse nettopp brukte staten som et apparat for å marginalisere og disiplinere andre partier og bevegelser.

Sprogets status

Som en tilsynelatende raritet vil jeg gjengi avhandlingens fotnote 61 (p. 52) i sin helhet. Den lyder slik: "'Sverige' och 'Sverige' används omväxlande och utan synbart system i texterna; jag har i samtliga fall normaliserat stavningen". Men allerede seks sider senere har Westberg *ikke* foretatt noen uavmerket normalisering, men i stedet er normaliseringen avmerket som følger: "Sver[i]ge". Forskjellige kilder normaliseres altså på forskjellig vis. Sproglige uttrykk søkes homogenisert, uten at dette lykkes. Sproget behandles som et gjennomsliktig fenomen. Westberg er ikke alene om å gjøre dette; alle som snakker om identitet som en "variabel" havner lett i samem situasjon. Det går en linje mellom en slik tilgang – la oss kalle det en tynn konstruktivisme – og en tilgang som ser spoget som virkelighetskonstituerende – la oss kalle det en poststrukturalisme. Jeg vil gjerne angripe Westberg som representant for førstnevnte posisjon, fra sistnevnte posisjon.

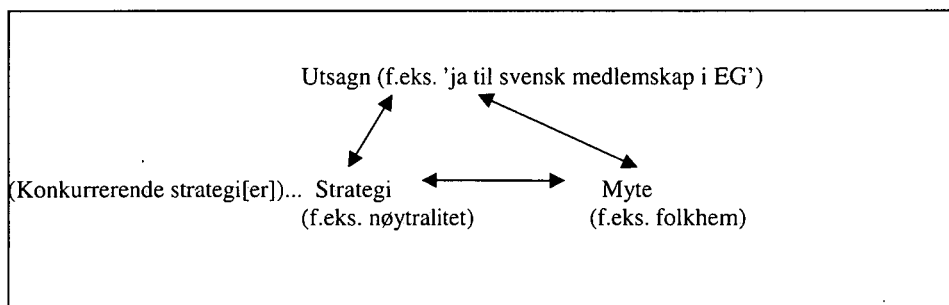
Som antydnet i min oppsummering av avhandlingen er det et par sider ved saksforløpet som fremstår som uklare. Et eksempel er at sosialdemokratiet i 1967 kunne sende en åpen søknad til EG. Westberg ser dette som et partitaktisk trekk av sosialdemokratiet der identiteter ikke gjaldt, men han viser ikke hvordan interesseforståelsen omkring 1967 var så forskjellig fra hva de var i årene før og årene etter at identitetshensyn måtte vike. I stedet benytter han uttrykket unntaket som bekrefter regelen. En slik adhocisering signaliserer en løs ende i analysen. Jeg antydnet også at det ikke er klart for meg hva forholdet er mellom moderatens spill på folkhemsbegrepet for å presentere EEC som "den tredje vei" på den ene side, og deres samtidige understrekning av eierdemokratiet på den annen. Westberg synes å hevde at moderatene presses til å si det første, mens de "egentlig" mener det andre. Det forutsettes da at politiske ledere har et fullt ut avklart forhold til identiteter. Identitetene fremstår som en ting, som noe man kan ta hensyn til eller ikke ta hensyn til. Westberg snakker om identiteter som variable – ting som forskeren kan fryse fast som uavhengige eller avhengige og bruke derefter. Forskeren kan altså forholde seg til identiteter på samme vis som politikerne. Det finnes

både for den politiske analytiker – det være seg om hun arbeider for et part eller ved en akademisk institusjon – et Arkimedes-punkt, et rom utenfor diskursen fra hvilket man kan skue utover det hele for så å treffe en rasjonell avgjørelse om hva som skjer, og eventuelt hva man kan og bør gjøre. Vanligvis slipper man endatil å tenke på identiteter, for normalpolitikken er om interesser; Westberg hevder således et sted for eksempel at ”Det finns litet som tyder på att oppositionens ställningstagande för ett medlemskap överhuvudtaget var identitetsdrivet” (p. 157). I en slik lesning av identiteter blir *tro* avgjørende: en identitet er viktig om grupper eller individer tror på den. Jo større grupper som tror på folkhemmet, jo sterkere er denne identiteten, og jo mer må politikere ta hensyn til den. En politiker som tror på en myte, blir i en slik analyse en dårligere politiker, for han forblindes av en tro som i mindre grad gjør ham i stand til å se det politiske feltet fra Arkimedes-punktet, se på en ”objektiv” måte (se pp. 207–208).

Mitt problem med en slik identitetsforståelse er at den legger til grunn en forståelse av sprogets rolle i menneskelivet som jeg rett og slett er uenig i. Det gjelder for *alle* mennesker at de bare kan gripe verden gjennom sproget. Sproget er værens hus. Verden fremtrer for oss gjennom sprog. Sprog skaper mening. Sprog er noe som ikke kan være privat, det er per definisjon noe kollektivt, noe strukturelt. Men om identiteter, som alt annet sosialt, formuleres i sprog, og sprog og identiteter er en uadskillelig del av det apparatet vi bruker til å gripe verden med, så er identiteter noe *konstitutivt* for mennesker og menneskelige samfunn. Alt dette forsvinner når Westberg snakker om kollektive identitet som en ting, som en ekstremt gitt variabel, som noe individer ”har” snarere enn som noe individer ”gjør” i relasjonene seg imellom. Årsaken til at jeg ovenfor stoppet opp ved Westbergs forsøk på å forandre to sproglige uttrykk for Mor Svea – Sverige og Sverge – til ett, for så å vise at han ikke gjennomfører det, var for nå å kunne foreslå at dette uproblematisk og altså ugjennomførbare trekket er symptomatisk for Westbergs forhold til sprog som fenomen.

Westberg bruker mye tid på tekstanalyse og på begreper, og han snakker i tittelen om identiteter

som noe narrativt. Tema for oppgaven er en ”berättelse om den egna nationen” – identitetstemaene er altså å forstå som fortellinger. For Westberg kan disse fortellingene fortelles strategisk av politikere når de opplever det som fordelaktig å gjøre det. Det er et empirisk faktum at politikere skifter mellom fortellinger. Det er også et empirisk faktum at de ofte er seg dette bevisst. Men å gjøre hele spørsmålet om identitet om til et spørsmål om i hvilken grad tilhørere og fortellere *tror på* det de forteller, ser bort fra sprogets og de kollektive identitetenes konstitutive rolle i menneskesamfunn. Hele poenget med den sproglige vendingen som bragte identitetsperspektivet tilbake i politisk analyse var nettopp at sproget og de fortellinger det manifesterer seg i har sin egen logikk. Poenget er ikke om politikere tror på det de forteller, men at fortellingene har en egendynamikk som politikere er prisgitt, også når de tilsynelatende velger mellom fortellinger. Hvorfor er dette avgjørende viktig? Fordi det dermed blir uheldig å skille mellom identiteter og interesser, og å hevde at det ene kan gjelde på ett tidspunkt, mens det andre kan gjelde på et annet. i form av fortellinger er identiteter alltid til stede, det er alltid et identitetsaspekt ved handling, fordi identiteter teller med blant forutsetningene for handling. Fortellinger forteller hvem vi er og fortellinger forteller hva slags handlinger som eksisterer. På side 156, note 146 uttrykker Westberg overraskelse over at en politiker oppsummerer en debatt ved å fortelle en historie om konsensus, selv om det er åpenbart at det ikke forelå konsensus. Men fortellingen om at vi er vi er selve den konstitutive historien som enhver *polis* må ha, og i Skandinavia forteller vi hverandre attpåtil at vi er vi fordi vi alltid når frem til konsensus på fredelig vis. Det å veve fortellinger om hvem vi er ved løpende å understykke andre fortellinger er en del av politikens vesen, og fordi det alltid vil være en eller annen grad av uenighet om ikke annet så fordi sproget ikke er noe entydig fenomen, vil denne konsensusen alltid være forestilt. Jeg vet ikke om noe er vunnet ved derfor å kalle det å fortelle en historie for en voldshandling, men sikkert er det at det er en makthandling, og at vi er hva vi forteller. Vi – det være seg vi forskere eller vi skandinaver eller dere svensker –

Figur 1

kan ikke slutte å fortelle disse historiene, for da vil vi ikke lenger være vi. Vi er i fortellingenes vold. Vi kan bytte ut elementer, men vi kan ikke gripe noe utenfor fortellingene, og vi kan ikke drive politikk utenfor dem.

La meg gå tilbake til Westbergs grunnleggende temamatiser for mer konkret å vise hvor jeg mener problemet ligger. Westberg snakker altså om identiteter som myter. Men, i instrumentell ånd snakker han også og samtidig om identiteter som strategier. Han samler diskusjonen av avhandlingens to identitetstemata – folkhemmet og nøytralitet – i to temamatiser, der de nettopp presenteres som strategier, på linje med andre strategier. De henter sin kraft fra fiendebilder og positivt ladete egenskaper. I lys av det jeg nettopp har anført, melder det seg en rekke problemer. For det første er det her snakk om kollektive identiteter, som *må* konstitueres i forhold til noe. Om identiteter er avhengig av en konstitutiv utside, blir det dermed problematisk å se "fiender" som noe som kan eller ikke kan virke – de vil være innebakt i selve identiteten. For det andre blir det problematisk å sette likhetstegn mellom identitet og strategi, slik Westberg synes å gjøre. Det vil snarere være slik at identiteter er forutsetninger for handling, mens strategier er handlingsskjemaer. Folkhemmet vil, som Westberg selv på en rekke vis demonstrerer, være en modell av og for virkeligheten. Det følger da at den vil være en *nødvendig* del av svensk politikk. Dette forklarer også hvorfor den ikke avgår ved døden i oktober 1990. Som Westberg selv fremhever, er det en del av den virkeligheten som folkhemmet gjør mulig, nemlig nøytralitet, som drastisk opprives, ikke myten om folkhemmet

selv. Men om så er tilfellet, er ikke da folkhem og nøytralitet begreper av forskjellig orden? Har ikke folkhem, forstått som myte, en annen og mer overgripende status enn nøytralitet, forstått som strategi? Ved å instrumentalisere både folkhem og nøytralitet og sette likhetstegn dem imellom, dekker Westberg til at folkhemmet synes å være et mer overgripende fenomen enn nøytraliteten. I tråd med dette vil jeg foreslå en annen og mindre voluntaristisk lesning av det interessante materialet avhandlingen bringer frem enn det Westberg gjør, etter modellen i figur 1.

Poenget er å få frem at hvert utsagn er avhengig av og setter i spill strategier og myter, og at et utsagn i prinsipp alltid kan forandre både strategi og myte. Strategier vil alltid finnes i flertall, og ofte i varianter. Det samme vil myter – det er et sentralt poeng i antropologisk litteratur at myter er flertydige, og slik kan få resonans hos forskjellige grupper i forskjellige kontekster. I og med at myte muliggjør strategi og strategi muliggjør utsagn, og i og med at myter vil være sterkere institusjonalisert enn strategier, vil et utsagn ha sterkere problemer med å rukke en myte enn en strategi. Typisk vil de aller fleste utsagn simpelthen bekrefte en gitt strategi, og slik må det være, ellers ville det sosiale ikke ha hatt noen regularitet og *polis* ville ha vært en umulighet.

Konklusjon

Vi er samfunnsvitere, ikke filosofer. Vår jobb er derfor ikke å ha den best mulige vitenskapsteoretiske lesningen av sprog eller annet, men å fortelle best mulige historier om sosiale sekvenser.

Fordelen med denne avhandlingen er at den har et klart og tydelig handlingsbegrep. Ulempen er at den opererer med et sprogbegrep og et identitetsbegrep som jeg ser som problematisk. Men, man kan ikke få alt. Den analysetilgangen som mest effektivt har lagt til grunn et sprogbegrep som det jeg har skissert her for å studere identiteter, nemlig diskursanalyse, har så langt frembragt mye interessant om *forutsetninger* for handling, men lite om handlingene selv. Denne avhandlingen lykkes derimot i å anvende et identitetsperspektiv på spesifikke handlinger. Kanskje det er verd prisen. Vår felles oppgave bør imidlertid så vidt jeg kan forstå være å utvikle analyseopplegg som *både* legger til grunn at sprog og identitet er konstitutive fenomener, og har noe å si om spesifikke handlinger og spesifikke sosiale sekvenser.

Iver B. Neumann

Noter

1. Teksten bygger på mitt innlegg som fakultetsopponent, Stockholms Universitet, 6. juni 2003.
2. Hvorfor gå over bekken etter vann: som eksempel nevner jeg i fleng meg selv.
3. I Norge husker man at Sverige ikke anerkjente Norges London-regjering før etter slaget ved Stalingrad; i Sverige husker man det ikke. I det ene tilfellet er det minnet som er konstituerende for nasjonal identitet, i det andre er det glemsel.
4. Ordvalget er her litt uheldig, for han betoner ellers gjennomgående at en fortelling alltid vil være i forandring.
5. Oppsiktsvekkende langt i svensk og skandinavisk målestokk; det å sette godt innarbeidede normer til side med loven i ryggen er ikke akkurat noe ukjent politisk fenomen generelt sett.
6. Det skal dog nevnes at Westberg gjør et poeng av at det var Rudolf Kjellén, og ikke sosialdemokratiet, som først brukte begrepet folkhem.

Referanser

- Bildt, Carl (1991) *Hallänning, Svensk, Europe* Stockholm: Bonnier.
- Lasswell, Harold (1936) *Politics: Who Gets What, When, How* New York, NY: McGraw-Hill.

Statsvetenskaplig Tidskrift 2003/04, årg 106 nr 4

- Neumann, Iver B. (2001) *Norge – en kritikk. Begrepsmakt i Europa-debatten* Oslo: Pax.
- Ringmar, Erik (1996) *Identity, Interest and Action. A Cultural Explanation of Sweden's Intervention in the Thirty Years War* Cambridge: Cambridge University Press.
- Trägaard, Lars (2002) "Sweden" i Lene Hansen & Ole Wæver [eds.] *European Integration and National Identity. The Challenge of the Nordic States* London: Routledge.
- White, Hayden (1973) 'Introduction', pp. 1–42 i *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-century Europe* London: Johns Hopkins University Press.

MAGDALENA INKINEN: *Mobilizing the Lower Castes: The Rise of the Bahujan Samaj Party in India* Uppsala: Statsvetenskapliga institutionen 2003.

Magdalena Inkinen successfully defended her Ph.D. dissertation in Uppsala on May 22, 2003. This study was conducted at the Department of Government, Uppsala University, under the supervision of Professors Anders Westholm and Hans Blomkvist, and I had the pleasure of being the external examiner at her defense. Apart from it being a wonderful education for me in terms of the cultural experience – I had never before attended any Swedish, or even any Scandinavian, doctoral dissertation defense – it was also a delight for me intellectually. Some truly remarkable academic work with important practical consequences is being conducted at Uppsala University on India and many other developing countries. I met and spoke with graduate students working on social, economic and political issues in diverse countries, including Bangladesh, Chile, China, Ghana, Kenya and Zambia, and I never failed to be impressed with their cutting-edge knowledge of issues and theories highlighted within the contemporary international development debate. I did, of course, find many things to quibble about – I am a full-time academic after all! – and it would be wrong for me to pretend that these quibbles are minor or unimportant. But the fact that these young scholars' work gives rise to thoughtful and